

Aleksandra Puzyniak

Czworokąt Wyszehradzki – V4 jako formuła geopolityczna współpracy w Europie Środkowej

Grupa Wyszehradzka, skupiająca Czechy, Polskę, Słowację i Węgry, jest jedynym przykładem regionalnego porozumienia państw Europy Środkowej. Utworzona dwadzieścia sześć lat temu Grupa była odpowiedzią na wyzwanie, przed którym stanęły wówczas trzy kraje tego regionu – tymi wyzwaniami były budowa demokratycznych, niezależnych państw oraz przyłączenie do NATO i Unii Europejskiej. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie zalet Grupy Wyszehradzkiej, a także wyzwań, z którymi muszą zmierzyć się jej członkowie, jeśli chcą utrzymać swoją współpracę.

Kooperacja między Czechosłowacją, Polską i Węgrami w ramach Trójkąta została zapoczątkowana 15 II 1991 r., gdy prezydenci Polski i Czechosłowacji oraz premier Węgier podpisali „Deklarację o Współpracy Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej”¹. Wśród najważniejszych celów, dla których powołano Trójkąt/Grupę znalazły się m.in.:

pełne przywrócenie niezależności państwowej, demokracji i wolności, likwidacja wszystkich istniejących społecznych, gospodarczych i duchowych przejawów systemu totalitarnego, budowanie demokracji parlamentarnej, nowoczesnego państwa prawa, poszanowanie praw człowieka i jego podstawowych wolności, stworzenie nowoczesnej gospodarki rynkowej

oraz „włączenie się w pełnym zakresie w europejski system polityczny, gospodarczy oraz system bezpieczeństwa i prawodawstwa”². W Deklaracji zwrócono także uwagę na historyczne tradycje współpracy, podobieństwo kulturowe, wspólne chrześcijańskie korzenie oraz przemiany na scenie politycznej w trzech krajach:

¹ *Deklaracja o Współpracy Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej*, <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412> (2 XI 2016).

² *Ibidem*.

Korzystną podstawę dla intensywnego rozwoju współpracy zapewniają podobne w swym charakterze i znaczące zmiany zachodzące w tych państwach, tradycyjny, ukształtowany historycznie system ich wzajemnych kontaktów, dziedzictwo kulturalne i duchowe oraz wspólne korzenie tradycji religijnych (...). Wzajemne wpływy duchowe, kulturalne i gospodarcze, oddziałujące przez długi okres historyczny, wynikające z faktu sąsiedztwa, mogą wspomóc współpracę opartą na naturalnym rozwoju historycznym³.

Sygnatariusze podkreślili także gotowość do przestrzegania i ochrony praw człowieka, współpracę z innymi państwami europejskimi oraz pragnienie uczestnictwa w „integracji ogólnoeuropejskiej”⁴.

Jednym z czynników, który korzystnie wpływa na rozwój współpracy w ramach Grupy Wyszehradzkiej jest fakt, iż Grupa nie jest organizacją formalną, lecz regionalnym porozumieniem celowym – członkowie Wyszehradu nie zdecydowali się na powołanie aparatu mogącego nosić nazwę Zgromadzenia Ogólnego, Komitetu oraz Sekretariatu. Jediną instytucją jest Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki, który został utworzony przez członków Grupy w 2000 r.⁵. Grupa Wyszehradzka została nazwana „regionalnym porozumieniem celowym”, gdyż jest to porozumienie między Czechami, Polską, Słowacją i Węgrami, a więc państwami Europy Środkowej. Natomiast słowo „celowe” oznacza, iż współpraca między krajami Grupy jest podejmowana, gdy odpowiada interesom wszystkich jej członków.

Choć Wyszehrad nie jest organizacją formalną, to należy podkreślić, że od maja 1999 r. posiada uregulowany sposób działania – wówczas państwa członkowskie przyjęły „Zakres współpracy wyszehradzkiej”, który precyzyjnie opisywał obszary kooperacji oraz jej organizację⁶. Dokument został podzielony na dwa rozdziały: pierwszy zatytułowany „Istotne elementy współpracy” oraz drugi „Struktura międzyrządowej współpracy wyszehradzkiej”. Dla uporządkowania współpracy Grupy kluczowe znaczenie ma właśnie druga część dokumentu, ponieważ ustalono w nim rotacyjne przewodnictwo państw członkowskich, a także spotkania przedstawicieli krajów na różnych szczeblach. Wśród najważniejszych postanowień „Zakresu...” możemy wymienić spotkania premierów kierowane przez rotacyjnie wyznaczanego przewodniczącego z jednorocznym mandatem (w kolejności Czechy, Polska, Węgry i Słowacja). Dokument ustala także częstotliwość tych spotkań (oficjalny szczyt raz w roku w kraju sprawującym prezydencję i jedno nieoficjalnie spotkanie) oraz główne tematy rozmów (kwestie dotyczące

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ <http://visegradfund.org/about/> (3 VI 2017).

⁶ *Contents of Visegrad Cooperation 1999*, <http://www.visegradgroup.eu/cooperation/contents-of-visegrad-110412> (2 XI 2016).

współpracy wewnątrz Grupy, aktualne sprawy Unii Europejskiej oraz regionu Europy Środkowej)⁷. Współpraca premierów jest szczególnie istotna, gdyż w krajach Grupy Wyszehradzkiej mamy do czynienia z systemami parlamentarno-gabinetowymi, w których większa władza należy do rządu⁸. „Zakres...” przewiduje także spotkania na poziomie prezydenckim, ministerialnym, przewodniczących parlamentów, sekretarzy stanu ministerstw spraw zagranicznych oraz komisji ds. Unii Europejskiej⁹. Niezwykle ważny dla działalności Grupy jest fakt, iż „Zakres...” wprowadził także spotkanie w formacie „Grupa Wyszehradzka plus dodatkowy partner” (V4+). Dodatkowymi partnerami są zazwyczaj inne regionalne organizacje (np. Rada Bałtycka czy Beneluks), kraje Unii Europejskiej, państwa, które dążą do integracji z Unią (wśród nich szczególnie miejsce zajmują kraje objęte programem Partnerstwa Wschodniego), a także państwa spoza Europy (np. Japonia i Korea Południowa)¹⁰. Spotkania w rozszerzonym składzie mają umacniać pozycję Wyszehradu w regionie, rozwijać współpracę z innymi krajami oraz budować wspólną politykę wobec bieżących wydarzeń.

Kolejnym sukcesem Grupy Wyszehradzkiej jest fakt, iż pomimo kryzysów, z jakimi zmagali się jej członkowie w ciągu ostatnich dwudziestu sześciu lat i uzyskania członkostwa w NATO i Unii Europejskiej, Wyszehrad przetrwał i potrafił dostosować się do funkcjonowania w nowej rzeczywistości. Co istotne, Grupa nadal tworzy wspólne inicjatywy. Jednym z przykładów może być Deklaracja Warszawska z marca tego roku, w której premierzy państw Wyszehradu zobowiązali się m.in. do: „promowania regionu Wyszehradu jako centrum badań i innowacji, pogłębiania współpracy nad badaniami, technologią, innowacyjnością i rozwojem cyfrowym, zwłaszcza poprzez wykorzystanie unijnych funduszy”¹¹.

Po raz kolejny państwa Grupy Wyszehradzkiej zaprezentowały wspólne stanowisko w ramach Unii Europejskiej w czasie kryzysu migracyjnego oraz po opuszczeniu organizacji przez Wielką Brytanię. Propozycje krajów Wyszehradu wobec kryzysu migracyjnego od początku różniły się od polityki Unii. Członkowie Grupy po raz pierwszy przedstawili swoją koncepcję i propozycję rozwiązania kryzysu podczas szczytu premierów Czech, Polski, Słowacji i Węgier w Pradze we wrześniu 2015 r.¹². Szefowie rządów apelowali o wzmocnienie zewnętrznych

⁷ *Ibidem*.

⁸ K. Gawron-Tabor, *Współpraca państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie integracji europejskiej w latach 1989–2009*, Toruń 2013, s. 79.

⁹ *Contents of Visegrad Cooperation...*

¹⁰ K. Gawron-Tabor, *op.cit.*, s. 83–84.

¹¹ *Joint Declaration of Intent of Prime Ministers of the Visegrad Group on Mutual Co-operation in Innovation and Digital Affairs*, [http://www.visegradgroup.eu/calendar/selected-events-in-2017-170203/joint-declaration-of-\(19-VI-2017\)](http://www.visegradgroup.eu/calendar/selected-events-in-2017-170203/joint-declaration-of-(19-VI-2017)).

¹² *Statement of the Heads of Government of the Visegrad Group Countries, Prague, September 4, 2015*, [http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/joint-statement-of-the-150904-\(6-IV-2017\)](http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/joint-statement-of-the-150904-(6-IV-2017)).

granic Unii Europejskiej (Grecja i Bułgaria) oraz granicy w Macedonii. Zwrócili także uwagę na konieczność udzielenia materialnej i finansowej pomocy krajom, w których znajduje się duża liczba uchodźców (głównie Turcja, Jordania, Irak i Liban), państwom tranzytowym (m.in. Węgry) i obozom dla imigrantów oraz podkreślali potrzebę walki z przemytnikami i handlarzami, którzy za pieniądze przewożą migrantów do Europy¹³. Kolejne spotkanie premierów państw Grupy poświęcone kryzysowi miało miejsce 15 II 2016 r. w Pradze, tuż przed szczytem Rady Europejskiej¹⁴. W spotkaniu wzięli również udział prezydent Macedonii i premier Bułgarii. We wspólnym oświadczeniu zaznaczono, że kryzys powinien być rozwiązywany u źródła (zakończenie wojny w Syrii) i ponownie wspomniano o konieczności zabezpieczenia zewnętrznych granic Unii oraz granic Macedonii. Uczestnicy szczytu zgodnie stwierdzili, iż należy robić wszystko, by zachować funkcjonowanie strefy Schengen oraz utrzymać prawo do swobodnego przemieszczania się, ponieważ: „Krok w tył w tym obszarze mógłby podważyć fundamenty Unii Europejskiej oraz mieć negatywny wpływ na ekonomię, społeczeństwo (...)”¹⁵. Szefowie rządów Grupy oraz zaproszeni goście zapowiedzieli udzielenie pomocy w ograniczeniu przepływu migrantów przez Bałkany, podkreślili konieczność utworzenia alternatywnego planu wsparcia dla Zachodnich Bałkanów oraz sprzeciwili się automatycznemu systemowi relokacji uchodźców¹⁶. Ponadto Budapeszt i Warszawa podkreślały, że nie mogą zgodzić się na przyjęcie uchodźców ze względu na dużą liczbę migrantów z Ukrainy, którzy od 2014 r. przybywają na terytorium Polski i Węgier. W drugiej połowie 2016 r. państwa Wyszehradu przedstawiły kolejne propozycje służące rozwiązaniu problemu uchodźców w ramach Unii Europejskiej. Pierwsza z nich – „elastyczna solidarność”, została zaprezentowana we wrześniu w czasie nieformalnego szczytu Unii w Bratysławie. Program zaproponowany przez Grupę zakładał, że państwa Unii Europejskiej samodzielnie, w oparciu o swój potencjał i doświadczenia, decydowałyby o tym, w jaki sposób będą uczestniczyć w rozwiązaniu problemu migracyjnego¹⁷. W czasie spotkania kraje wyszehradzkiej czwórki zobowiązały się także do przekazania większej sumy pieniędzy dla uchodźców znajdujących się poza

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Premier Beata Szydło w Pradze: kryzys migracyjny jest wspólną sprawą nas wszystkich, <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/premier-beata-szydlo-w-pradze-kryzys-migracyjny-jest-wspolna-sprawa-nas.html> (6 IV 2017).

¹⁵ *Joint Statement on Migration*, <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2016/joint-statement-on> (6 IV 2017).

¹⁶ J. Groszkowski, *Kulisy planu „B”: wyszehradzka perspektywa kryzysu migracyjnego*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-02-17/kulisy-planu-b-wyszehradzka-perspektywa-kryzysu-migracyjnego> (6 IV 2017).

¹⁷ *Unia Europejska: Pomysł V4 ws. „elastycznej solidarności” zyskuje poparcie*, <http://www.rp.pl/Unia-Europejska/160929526-Unia-Europejska-Pomysl-V4-ws-elastycznej-solidarnosci-zy-skuje-poparcie.html#ap-1> (7 V 2017).

Unią Europejską oraz do zwiększenia liczby funkcjonariuszy zabezpieczających zewnętrzne granice wspólnoty¹⁸. Następna inicjatywa państw Wyszehradu została zaprezentowana w listopadzie podczas spotkania w Warszawie. Ministrowie spraw wewnętrznych zapowiedzieli wówczas powołanie centrum zarządzania kryzysem migracyjnym (*Migration Crisis Response Mechanism* – MCRM), którego zadaniem będzie udzielanie pomocy uchodźcom w państwach poza Unią Europejską. Program jest otwarty dla innych państw Unii, a jego koordynatorem została Polska¹⁹. Warto również dodać, iż Węgry, jako jedyny kraj Grupy, zdecydowały się na przeprowadzenie referendum migracyjnego, które miało miejsce 2 X 2016 r.²⁰ W głosowaniu wzięło udział 40% obywateli, z czego 98% negatywnie odpowiedziało na pytanie: „Czy chce Pan/Pani, by Unia Europejska mogła bez zgody parlamentu węgierskiego decydować o obowiązkowym osiedlaniu na Węgrzech osób obywatelstwa innego niż węgierskie?”. Referendum nie było jednak wiążące, gdyż nie zagłosowała w nim przynajmniej połowa obywateli uprawnionych do głosowania²¹.

Kolejny raz państwa Grupy Wyszehradzkiej przyjęły wspólną politykę po referendum w Wielkiej Brytanii, w wyniku którego Londyn zdecydował o opuszczeniu Unii. Premierzy Czech, Polski, Słowacji i Węgier we wspólnym oświadczeniu z lipca 2016 r. stwierdzili: „musimy zbliżyć europejską ideę do obywateli oraz zmniejszyć lukę między europejskimi instytucjami i oczekiwaniami ludzi”²². Szefowie rządów zauważyli również, że jednym z najgorszych skutków Brexitu może być zamiana Unii Europejskiej na Europę dwóch prędkości²³.

Należy jednak podkreślić, iż państwa Grupy Wyszehradzkiej nie zawsze prezentują wspólne stanowiska. Jednym z wyzwań dla współpracy wyszehradzkiej jest niewątpliwie gazociąg Nord Stream 2, którego projekt został ogłoszony w 2015 r., a budowa ma rozpocząć się w II kwartale 2018 r.²⁴. Nord Stream 2 to projekt dwóch gazociągów biegnących na dnie Morza Bałtyckiego łączących Rosję z Niemcami. Zdecydowanie przeciwne budowie Nord Stream 2 są Czechy, Polska i Słowacja – Bratysława i Warszawa podkreślają, iż gazociąg jeszcze

¹⁸ R. Grodzki, *Grupa Wyszehradzka i kryzys uchodźczy: solidarnie przeciw solidarności europejskiej?*, <http://www.iz.poznan.pl/plik,pobierz,93,16b1dedc4c06f692c1c2f5a9f493258f/1271-Wyszehrad-uchodzczy.pdf> (6 IV 2017).

¹⁹ <http://www.ms.gov.pl/resource/12d5f115-0fe9-42b6-b73d-8deeea23983d:JCR> (7 IV 2017).

²⁰ A. Sadecki, *Dyskusyjny sukces Orbána – wyniki referendum migracyjnego na Węgrzech*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-10-04/dyskusyjny-sukces-orbana-wyniki-referendum-migracyjnego-na-wegrzech> (8 IV 2016).

²¹ *Ibidem*.

²² *Joint Statement of the Heads of Governments of the V4 Countries, Warsaw, July 21, 2016*, <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2016/joint-statement-of-the-160721> (7 IV 2017).

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Budowa Nord Stream 2 rozpocznie się w II kwartale 2018 r.*, <http://www.energetyka24.com/57-8280,budowa-nord-stream-2-rozpozncnie-sie-w-ii-kwartale-2018-r> (3 V 2017).

bardziej uzależni Europę od rosyjskiego gazu oraz osłabi rolę Polski i Słowacji jako krajów tranzytowych. Niejednoznaczna politykę wobec projektu prowadzi Węgry. Kwestia gazociągu była kilkakrotnie poruszana przez przywódców państw Grupy, m.in. w czasie szczytu prezydentów państw Grupy Wyszehradzkiej w październiku 2016 r., kiedy jednogłośnie stwierdzili, iż Nord Stream 2 jest projektem politycznym, który nie ma ekonomicznego uzasadnienia i zakłada budowanie wspólnej unii energetycznej²⁵. Jednak jeszcze wcześniej, w marcu 2016 r., premierzy krajów Grupy wraz z pięcioma innymi państwami Unii Europejskiej (Litwa, Łotwa, Estonia, Chorwacja i Rumunia) wystosowali list do szefa Komisji Europejskiej Jean-Claude'a Junckera, w którym zaznaczyli, iż Nord Stream 2 jest zagrożeniem dla bezpieczeństwa energetycznego Unii²⁶. Sygnatariusze listu zwrócili uwagę, że gazociąg „nie przyczynia się do dywersyfikacji źródeł, ani dywersyfikacji dostawców. Zwiększy za to zależność od istniejących dróg (dostaw), co nie jest zgodne z celem legislacji energetycznej UE, która ma za zadanie zwiększenie bezpieczeństwa dostaw oraz liberalizację rynku”²⁷. W liście zaznaczono również, że do projektu Nord Stream 2 powinno mieć zastosowanie prawo Unii, przede wszystkim zaś trzeci pakiet klimatyczny²⁸.

Jak już wspomniano, ze wspólnego stanowiska wobec gazociągu coraz częściej wyłamuje się Budapeszt. W marcu 2016 r. prezydent Węgier János Áder podczas spotkania z Andrzejem Dudą stwierdził, że nie rozumie dlaczego utrudnia się w Europie wytyczanie nowych szlaków gazowych, skoro tak wiele uwagi poświęca się kwestii dywersyfikacji dostaw gazu. W podobnym tonie wypowiadał się premier Viktor Orbán, który wielokrotnie podkreślał w swoich wypowiedziach konieczność poszukiwania dla Węgier nowych źródeł dostaw gazu ze względu na niestabilną sytuację na Ukrainie, a połączenie z Nord Stream 2 byłoby dla Budapesztu doskonałą alternatywą wobec problematycznego Kijowa²⁹.

Następnym obszarem, w którym możemy zauważyć różne stanowiska państw Grupy Wyszehradzkiej jest kwestia reform Unii Europejskiej, która stała się aktualna po opuszczeniu organizacji przez Wielką Brytanię. Choć wszystkie kraje wyszehradzkiej czwórki są zgodne, iż funkcjonowanie Unii powinno zostać zmienione, jednakże można zauważyć, że nie mają one wspólnej wizji zmian i podzie-

²⁵ *Prezydenci V4 przeciwni budowie Nord Stream 2*, <https://www.pb.pl/prezydenci-v4-przeciwni-budowie-nord-stream-2-844727> (2 V 2017).

²⁶ *9 krajów podkreśliło sprzeciw wobec projektu Nord Stream II*, <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/9-krajow-podkreslilo-sprzeciw-wobec-projektu-nord-stream-ii.html> (25 V 2017).

²⁷ Cyt. za: *ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Budapeszt bierze pod uwagę możliwość dostaw przez Nord Stream 2. To niepokojące w kontekście Grupy Wyszehradzkiej*, <http://wiadomosci.dziennik.pl/opinie/artykuly/541842,wegry-gaz-nord-stream-2-gazociag-grupa-wyszehradzka-viktor-orban-wladimir-putin.html> (2 V 2017).

liły się na dwie grupy: pierwsza, bardziej radykalna reprezentowana przez Polskę i Węgry oraz druga, umiarkowana, składająca się z Czech i Słowacji. Bardziej stanowcze wypowiedzi Budapesztu i Warszawy na temat reform Unii Europejskiej nie oznaczają, że sprzeciwiają się one idei zjednoczenia Starego Kontynentu – jak zauważa politolog Kazimierz Kik – władze Polski i Węgier nie zgadzają się przede wszystkim na budowanie „ponadnarodowej Europy federalnej”³⁰. Doskonale potwierdza to wypowiedź premiera Viktora Orbána, który podczas debaty z Jarosławem Kaczyńskim zorganizowanej w czasie forum ekonomicznego w Krynicy we wrześniu 2016 r. stwierdził:

Elita europejska, decydenci polityczni, liderzy mediów wmówili sobie, że właściwym kierunkiem rozwoju ludzkości jest to, aby zlikwidować nasze tożsamości. Że to nie jest nowoczesne być Polakiem, Czechem, Węgrem. Nie jest nowoczesne być chrześcijaninem. W miejsce tego pojawiła się nowa tożsamość: europejska. (...) Jest możliwość kontrrewolucji kulturalnej. Nie ma czegoś takiego, jak tożsamość europejska. Są Polacy i Węgrzy³¹.

Zaproponowana przez premiera Węgier oraz prezesa Prawa i Sprawiedliwości Jarosława Kaczyńskiego „kontrrewolucja kulturalna” zakłada zmniejszenie kompetencji unijnych instytucji oraz przeprowadzenie zmian traktatowych, które doprowadziłyby do zwiększenia władzy na rzecz państw członkowskich. Propozycje Węgier i Polski nie spotkały się jednak z poparciem Czech i Słowacji, ponieważ wizja zmian zaproponowanych przez Budapeszt i Warszawę mogłaby doprowadzić do ochłodzenia relacji z Niemcami i Austrią, czyli strategicznymi partnerami Bratysławy i Pragi.

Pomimo wymienionych różnic, krajom Grupy udało się wypracować wspólne stanowisko, które zostało zaprezentowane w Bratysławie we wrześniu 2016 r. Premierzy czterech państw oświadczyli, iż „konieczne jest zwiększenie roli parlamentów narodowych, podkreślając wzgląd dla zasady subsydiarności i proporcjonalności”³². Szefowie rządów podkreślili także konieczność współpracy wszystkich państw Unii, gdyż pozwoli to pokonać podziały oraz przestrzegali przed powstaniem „Europy dwóch prędkości”, która „osłabi Unię Europejską wewnątrz i na arenie międzynarodowej”. Premierzy państw Wyszehradu zwrócili również uwagę na potrzebę zwiększenia współpracy na rzecz poprawy bezpieczeństwa obywateli wspólnoty³³.

³⁰ K. Kik, *Kik: Iluzje Wyszehradu*, <http://www.rp.pl/Publicystyka/310099946-Kik-Iluzje-Wyszehradu.html#ap-1> (6 V 2017).

³¹ Cyt. za.: P. Lisicki, *Wyklęte słowo „kontrrewolucja”*, <https://dorzeczy.pl/opinie/10336/Wyklęte-słowo-kontrrewolucja.html> (23 V 2017).

³² *Joint Statement of the Heads of Governments of the V4 Countries*, <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2016/joint-statement-of-the-160919> (23 V 2017).

³³ *Ibidem*.

Kolejnym wyzwaniem dla współpracy jest brak konsekwentnej polityki Czech, Polski, Słowacji i Węgier wobec Grupy. Należy zauważyć, iż działania państw członkowskich są w dużej mierze zależne od zmieniających się rządów i ich stosunku do Wyszehradu. Na przestrzeni dwudziestu sześciu lat wśród najbardziej sceptycznych Grupie polityków zapisał się Václav Klaus. W wywiadzie dla francuskiego „Le Figaro” w styczniu 1993 r. stwierdził, iż „Wyszehrad nas całkowicie nie dotyczy. Był to proces rozpoczęty w Europie Środkowo-Wschodniej w całkowicie sztuczny sposób przez Zachód, być może przez Brukselę, ale z całą pewnością nie przez nas”³⁴.

Kooperację wyszehradzką mogą także osłabiać konflikty między członkami Grupy – doskonałym przykładem jest powracający co kilka lat spór między Bratysławą i Budapesztem dotyczący mniejszości węgierskiej na Słowacji. Pierwsze nieporozumienia pojawiły się już w 1992 r., gdy węgierski rząd zdecydował się na utworzenie Urzędu dla Węgrów za Granicą³⁵. Kolejne miały miejsce w 1995 r. wraz z wprowadzeniem nowej ustawy o języku państwowym na Słowacji, która nadawała językowi słowackiemu nadrzędną pozycję wobec innych języków używanych na terenie kraju³⁶. Sytuacja między państwami ponownie zaostrzyła się w 1996 r., gdy rząd w Bratysławie przedstawił poprawkę do ustawy o symbolach narodowych, zakazującej wywieszania innych flag niż słowackie oraz śpiewania obcych hymnów państwowych.

Kolejnym obszarem, na którym wyraźnie uwidaczniają się różnice między państwami Grupy jest ich polityka wobec Federacji Rosyjskiej. Do połowy lat 90. XX w. działania krajów Grupy Wyszehradzkiej w odniesieniu do Rosji były podobne i polegały na ograniczaniu wpływów Moskwy, przede wszystkim w sferze politycznej oraz bezpieczeństwa energetycznego. Rosja stała się drugorzędnym celem polityki zagranicznej Czech, Polski, Słowacji i Węgier, ponieważ ich priorytetem stała się integracja z NATO i Unią Europejską. Należy jednak podkreślić, iż nie był to stały trend, a jako pierwsza swoją politykę wobec Moskwy zmieniła Bratysława w 1995 r. Również w przypadku pozostałych państw Grupy możemy zauważyć zmiany stanowisk wobec Federacji Rosyjskiej wraz z wyłanianiem się nowych gabinetów rządzących. W pierwszej połowie lat 90. państwa Wyszehradu dążyły do zerwania wszelkich więzi z Rosją, gdyż były one przeszkodą na drodze do integracji z Zachodem. Uwalnianiu się z rosyjskiej strefy wpływów sprzyjały rozwiązanie Układu Warszawskiego w lipcu 1991 r., Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej we wrześniu tego samego roku oraz wycofanie radzieckich żoł-

³⁴ A. Czyż, *Grupa Wyszehradzka – 20 lat współpracy*, „Atheneum” 2014, vol. 42, s. 15.

³⁵ J. Żołądź, *Polityka zagraniczna współczesnych Węgier a kwestia mniejszości węgierskich w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] *Polityka wewnętrzna i międzynarodowa. Badania wschodnie*, red. Z. J. Winnicki, W. Baluk, Wrocław 2009, s. 227.

³⁶ E. Pałka, *Problematyka mniejszości narodowych na Słowacji*, [w:] *Współczesna Słowacja. Sytuacja wewnętrzna i pozycja międzynarodowa*, red. E. Pałka, Wrocław 2010, s. 215.

nierzy z terenów Czechosłowacji, Polski i Węgier. Obecnie rozbieżności państw Grupy Wyszehradzkiej w działaniach wobec Rosji są widoczne przede wszystkim w polityce energetycznej oraz stosunku władz krajów Wyszehradu do konfliktu rosyjsko-ukraińskiego.

W przypadku polityki energetycznej bardzo mocno we współpracę z Federacją Rosyjską angażują się władze Węgier. Doskonałym przykładem są działania Budapesztu wobec gazociągu South Stream. Zgodnie z założeniami Gazpromu, budowa gazociągu miała rozpocząć się w 2014 r., a Węgry miały stać się jednym z państw tranzytowych. O tym, jak poważne było zaangażowanie Budapesztu w projekt Gazpromu, może świadczyć fakt, iż w listopadzie 2014 r. węgierski parlament przyjął ustawę, która zezwalała na rozpoczęcie budowy South Stream z pominięciem unijnego prawa. Ostatecznie jednak projekt budowy gazociągu został porzucony przez Rosję w grudniu 2014 r.³⁷. Kolejnym przykładem zacieśniania relacji między państwami jest porozumienie zawarte w czasie wizyty Viktora Orbána w Moskwie 14 I 2014 r. Choć treść umowy nie została ujawniona, to z wypowiedzi obu stron wynika, iż Rosja udzieli Węgom kredyt w wysokości ok. 10 mld EUR (czyli 80% wartości) na budowę dwóch nowych bloków w elektrowni atomowej w Paks. Kredyt ma zostać spłacony w ciągu dwudziestu jeden lat w dwóch ratach rocznie (15 III i 15 X), a jego obsługą zajął się rosyjski bank państwowy Wnieszekonombank i węgierska Agencja Obsługi Zadłużenia Zagranicznego³⁸. Do rozbudowy elektrowni został wybrany bez przetargu rosyjski koncern paliwowy Rosatom, a prace mają prawdopodobnie rozpocząć się w 2018 r.³⁹.

Większe próby ograniczania dostaw rosyjskich surowców możemy zauważyć w polityce pozostałych państw Grupy. W przypadku Czech, Polski i Słowacji szansą na uniezależnienie się od gazu dostarczanego przez wschodniego sąsiada ma być Korytarz Gazowy Północ-Południe, który ma połączyć Terminal LNG w Świnoujściu i Gazociąg Bałtycki/Baltic Pipe biegnący przez Polskę, Czechy, Słowację i Węgry z terminalem na chorwackiej wyspie Krk⁴⁰.

³⁷ M. Szpala, *Europa Środkowa i Południowo-Wschodnia po wstrzymaniu budowy South Stream*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-12-17/europa-srodkowa-i-poludniowo-wschodnia-po-wstrzymaniu-budowy-south> (30 IV 2017).

³⁸ Jak zauważa Andrzej Sadecki, choć oprocentowanie kredytu nie jest wysokie oraz jest zmienne (3,95%–4,95%), to pożyczka ma być spłacana w EUR, a to z kolei wiąże się z wysokim kosztem jej obsługi. Ponadto porozumienie przewiduje również kary za opóźnienia w spłacie kredytu – w przypadku spóźnienia o piętnaście dni kara wynosi 150% raty. Jeśli zaś opóźnienie przekroczy 180 dni wówczas, Rosja ma prawo odstąpić od umowy, a Węgry będą musiały spłacić jednorazowo całą kwotę pożyczki. A. Sadecki, *Węgry*, [w:] *Projekty jądrowe w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej. Stan i perspektywy*, red. M. Gniazdowski, Warszawa 2015, s. 41-42.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ <http://www.gaz-system.pl/nasze-inwestycje/integracja-z-europejski-systemem/korytarz-polnoc-poludnie/> (25 IV 2017).

Różnice w polityce wobec Moskwy ujawniły się także po 2014 r., a więc po wybuchu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Czechy, Słowacja i Węgry zgodnie krytykują sankcje ekonomiczne nakładane na Moskwę przez Unię Europejską, a opinie przywódców tych państw na temat wojny na Ukrainie wywołują liczne kontrowersje. Przykładem może być wypowiedź prezydenta Czech Miloša Zemana, który w wywiadzie dla rosyjskiej telewizji w listopadzie 2014 r. stwierdził, że na Ukrainie toczy się wojna domowa, więc „dostarczanie wsparcia gospodarczego w warunkach wojny domowej to czysty nonsens”⁴¹. Jeszcze wcześniej zaś czeski prezydent powiedział, iż prawdziwym zagrożeniem dla Europy nie jest Rosja, lecz islamscy radykałowie⁴². Z kolei w swoim przemówieniu na wyspie Rodos (wygłoszonym w języku rosyjskim) we wrześniu 2014 r. nawoływał do „dialogu cywilizacji”, a konflikt we wschodniej Ukrainie nazwał „czymś jak grypa”⁴³. Ponadto Miloš Zeman oraz premier Słowacji Robert Fico znaleźli się w gronie nielicznych przywódców państw Unii Europejskiej, którzy przyjęli zaproszenie Władimira Putina na obchody Dnia Zwycięstwa w maju 2015 r.⁴⁴. Również Węgry stanowczo sprzeciwiają się ograniczeniom ekonomicznym wymierzonym przeciwko Moskwie. Władze w Budapeszcie nie zdecydowały się na krytykę Rosji za agresję na Ukrainie i ograniczają się jedynie do nawoływania do realizacji porozumień mińskich oraz zapewnień o udzieleniu wsparcia dla stabilizacji Ukrainy. Zupełnie inaczej prezentuje się w tym przypadku polityka Polski – Warszawa od samego początku wspiera władze w Kijowie i w pełni popiera sankcje polityczne i gospodarcze nakładane na Federację Rosyjską.

Podsumowując, powołany w lutym 1991 r. Trójkąt/Grupa Wyszehradzka jest przykładem regionalnej współpracy celowej zawartej między państwami Europy Środkowej. Głównym czynnikiem, dla którego powołano Grupę Wyszehradzką było dążenie do uzyskania członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim oraz Unii Europejskiej, a także budowa w pełni niezależnych i demokratycznych państw. Grupa Wyszehradzka miała być wsparciem dla Czech, Polski, Słowa-

⁴¹ Cyt. za: *Ukraińskie MSZ wezwalo ambasadora Czech w związku z wypowiedzią prezydenta tego kraju*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1295004,Ukraińskie-MSZ-wezwalo-ambasadora-Czech-w-zwiazku-z-wypowiedzia-prezydenta-tego-kraju> (2 V 2017).

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Konferencja na wyspie Rodos była organizowana przez Władimira Jakunina – wiceministra transportu w latach 2000-2002, a obecnie szefa rosyjskiej kolei oraz prezesa organizacji „Światowe Forum Publiczne – Dialog Cywilizacji”. P. Cywiński, *Na Ukrainie panuje „grypa”, świat toczy „rak”, ale tak naprawdę Rosji i Zachodowi potrzebny jest psychiatra*, <http://wpolityce.pl/polityka/215756-na-ukrainie-panuje-grypa-swiat-toczy-rak-ale-tak-naprawde-rosji-i-zachodowi-potrzebny-jest-psychiatra> (2 V 2017).

⁴⁴ Pomimo przyjęcia zaproszenia, premier Fico i prezydent Zeman nie uczestniczyli w paradzie na placu Czerwonym. *Parada zwycięstwa w Moskwie. 16,5 tysiąca żołnierzy przemaszerowało przez plac Czerwony*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1438687,Parada-Zwyciestwa-w-Moskwie-165-tysiecy-zolnierzy-premaszerowalo-przez-plac-Czerwony> (25 IV 2017).

cji i Węgier w ich drodze do członkostwa w strukturach euroatlantyckich oraz ukazać państwom Europy Zachodniej, że wyszehradzka czwórka od zawsze była częścią cywilizacji zachodniej. Pomimo kryzysów, jakie pojawiały się we współpracy między państwami, Grupa Wyszehradzka przetrwała, a kooperacja między Bratysławą, Budapesztem, Pragą i Warszawą została utrzymana po przystąpieniu do NATO i Unii Europejskiej. Co istotne, państwa Wyszehradu podejmują wspólne inicjatywy – przykładem może być wspólne stanowisko wobec kryzysu migracyjnego oraz reform dotyczących Unii Europejskiej. Nie zawsze jednak kraje Grupy prezentują takie same poglądy, czego przykładem jest rozpoczęty w 2014 r. konflikt rosyjsko-ukraiński. Czechy, Słowacja i Węgry krytykują unijne sankcje ekonomiczne nakładane na Rosję. Odmienne stanowisko reprezentuje Polska, która popiera ograniczenia wymierzone przeciwko Federacji Rosyjskiej. Państwa Wyszehradu nie mają również wspólnej wizji na temat budowy gazoociągu Nord Stream 2. Co prawda prezydenci i premierzy państw Grupy wydali wspólne oświadczenia, w których uznali budowę gazociągu za projekt polityczny, jednak władze Węgier kilkakrotnie pozytywnie wypowiadały się na temat rosyjsko-niemieckiego projektu.

Summary

Aleksandra Puzyniak

Visegrad Quadrangle – V4 as a geopolitical formula of cooperation in Central Europe

Established in February 1991 the Triangle/Visegrad Group is an example of a regional target cooperation bound between Middle European countries: The Czech Republic, Poland, Slovakia and Hungary. The main goal for which the Group was contracted was the countries' common working toward obtaining NATO and EU membership, as well as building wholly independent and democratic countries. The Group constitutes a formula of political, economic and energy cooperation.

The main goal of this article is to point out the successes of the Visegrad Group, to which we can include among others, maintaining a cooperation in spite of joining NATO and the European Union, as well as the regulated form of working together as a Group. The challenges the Czech Republic, Poland, Slovakia and Hungary must face if they want to maintain their cooperation within the Visegrad Group will be represented in this text. Among these certainly would be included the lack of consistency in the politics of Bratislava, Budapest, Prague, and Warsaw in regards to the Group, as well as a lack of conformity in their actions towards Russia.

Aleksandra Puzyniak – mgr stosunków międzynarodowych, doktorantka w Zakładzie Badań Wschodnich w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego